

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
КАФЕДРА АРХЕОЛОГІЇ, ЕТНОЛОГІЇ ТА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ
ЦЕНТР АНТИКОЗНАВСТВА ТА МЕДІЄВІСТИКИ

ОДЕСЬКИЙ АРХЕОЛОГІЧНИЙ МУЗЕЙ НАН УКРАЇНИ

СТАРОДАВНЄ ПРИЧОРНОМОР'Я

Випуск XIV

ОДЕСА
ОНУ
2023

УДК 94(100)“-05/17”(08)

C773

Рецензенти:

- С. Б. Сорочан** – д.і.н., професор, зав. кафедри історії стародавнього світа та середніх віків ХНУ імені В. Н. Каразіна;
О. А. Довгополова – д.філос.н., професор кафедри філософії ОНУ імені І. І. Мечникова.

Редакційна колегія:

- О. М. Луговий** – к.і.н., доц., науковий співробітник Центру антикознавства та медієвістики, головний редактор;
В. В. Чепіженко – к.і.н., доцент кафедри археології, етнології та всесвітньої історії, керівник Центру антикознавства та медієвістики ОНУ імені І. І. Мечникова, зам. головного редактора;
Т. О. Ізбаш-Гоцкан – к.і.н., доц., доцент кафедри археології, етнології та всесвітньої історії, науковий співробітник Центру антикознавства та медієвістики ОНУ імені І. І. Мечникова;
В. Г. Кушнір – д.і.н., доц., декан факультету історії та філософії ОНУ імені І. І. Мечникова;
І. В. Нємченко – к.і.н., доц., почесний керівник Центру антикознавства та медієвістики;
О. В. Смигитина – д.і.н., проф., зав. кафедри археології, етнології та всесвітньої історії ОНУ імені І. І. Мечникова;
О. Б. Шевченко – к.і.н., старший науковий співробітник Одеського археологічного музею НАН України.

Рекомендовано до друку Вченою радою факультету історії та філософії
ОНУ імені І. І. Мечникова.

Протокол № 1 від 12 вересня 2023 р.

C773 Стародавнє Причорномор'я. Випуск XIV / Голов. ред. О. М. Луговий. –
Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2023. –
524 с.

ISBN 978-617-689-483-4

Збірка «Стародавнє Причорномор'я» складена на основі матеріалів XIV читань пам'яті П. Й. Каршиковського, міжнародної конференції, проведеної ОНУ імені І. І. Мечникова та Одеською Національною науковою бібліотекою 10–12 березня 2023 р.

ISBN 978-617-689-483-4

УДК 94(100)“-05/17”(08)
© Колектив авторів, 2023
© Одеський національний
університет імені І. І. Мечникова, 2023

БІОІСТОРИОГРАФІЯ ТА ІСТОРІЯ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

О.Б. Дьомін (Одеса)

РЕЦЕНЗІЇ В КОНТЕКСТІ ПЕРСОНАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ ІСТОРІЇ ПРОФЕСОРА П.Й.КАРИШКОВСЬКОГО

2023 рік – знаковий у персональній науковій історії професора Петра Йосиповича Карішковського. 70 років тому назад, в 1953 р. в провідному журналі СРСР для істориків давнього світу «Вестнике древней истории» з'явилась перша рецензія П.Й. Карішковського¹. Вона ж стала й першою опублікованою роботою П.Й. Карішковського із нумізматики. Того ж року і в тому ж журналі, але № 3 була оприлюднена і його перша нумізматична стаття «Боспор і Рим у I ст. н. е. по нумізматичним даним».

Симптоматичний час їх появи – на зламі епох, бо номер журналу був підписаний до друку 25 квітня 1953 р. і починався зі звернення центрального комітету комуністичної партії Радянського Союзу, ради міністрів Союзу СРС, президії Верховної ради СРСР, що вміщувало повідомлення про смерть Й.В.Сталіна. Наставав новий етап розвитку радянського суспільства. З огляду на це, можемо зробити висновок щодо знаковості, символічності, з одного боку, та, з другого боку, трагічності, неоднозначності самої особистості П.О. Карішковського. Цей історичний розлом пройшов через усю долю вченого і багато в чому визначив незавершеність його наукової творчості.

Для викладачів історичного факультету Одеського державного університету публікація у столичному журналі була не рядовою подією. Лише декілька викладачів змогли опублікувати свої наукові дослідження в центральних видання АН СРСР. Так стаття вчителя П. Й. Карішковського Михайла Федоровича Болтенко з'явилась в «Вестнике древней истории» в 4-му номері того ж 1953 р. Тобто, П. Й. Карішковський проклав дорогу для публікацій одеських вчених-антикознавців.

Ще менше було одеських істориків, хто на той час пробився із рецензіями до Москви. Піонером у жанрі рецензій був фахівець із нової історії В.С. Алексеев-Попов², який опублікував свою першу

рецензію у головному історичному журналі «Вопросы истории» ще в 1949 р. Загалом він автор 8 рецензій у центральних виданнях, але 5 із них у співавторстві.

Рецензія складний специфічний жанр наукової творчості і до нього, як правило, звертаються, накопичивши досвід. У випадку П. Й. Каришковського перша опублікована рецензія писалася, коли йому було 32 роки. Поява рецензії у столичному журналі та ще на вже відрецензовану роботу (дві рецензії на монографію О.М. Зографа «Античні монети» з'явилися у «Вестнике древней истории» ще в 1951 р.) засвідчує і високий рівень самого тексту, і авторитет рецензента. Не випадково у примітці до публікації редакція журналу наголосила на наявності у «статті» (так у тексті – О.Д.) ряду моментів, які не були враховані попередніми рецензентами³.

Загальне уявлення про сукупність рецензій, їх наукове значення та роль цього виду наукової роботи в біографії П. Й. Каришковського можна навіть скласти, спираючись тільки на показники кількісного бібліометричного оцінювання публікацій. Взяті за основу сім показників дають надзвичайно красномовні цифри якісного бачення наукового доробку одеського вченого у жанрі історичної рецензії.

По-перше, за його життя вийшло 16 рецензій, що склало трохи більше 9% наукової продукції вченого. На сьогоднішня наявні три опублікованих списки публікацій П.Й. Каришковського, які вміщують різну кількість його робіт. Наші виміри спираються на перелік тільки його наукових праць представлений у визнаному науковою спільнотою кишинівському виданні «Stratum plus»⁴. Переважна більшість рецензій – 14 – є індивідуальним доробком, ще дві у співавторстві із одним автором (у одному випадку із І.Б. Брашинським, у другому – із Ю.Г. Виноградовим)⁵.

По-друге, усі рецензії розподілені між чотирма виданнями: «Вестник древней истории» – 9; «Советская археология» – 5; «Матеріали з археології Північного Причорномор'я» – 1; «Праці Одеського державного університету» – 1 та двома містами – Москвою і Одесою. Це визначило мови публікацій – українською 2 рецензії⁶, російською – 14 рецензій.

По-третє, показовий підбір рецензованих праць та їх авторів (поки що можемо здогадуватись випадковість це чи ні). Рецензувались загалом індивідуальні монографії, публікації джерел, журнали та збірки. Співвідношення між рецензованими радянськими і закордонними виданнями – 6 до 10-ти. Серед міст видань

рецензованих робіт – Москва, Ленінград, Сімферополь, Лондон, Париж, Бухарест, Варшава, Прага, Варна, Нью-Йорк, Лейден.

По-четверте, надзвичайно важливе питання щодо мови тих робіт, які рецензував П.Й. Каришковський. Взагалі їх 9, враховуючи специфіку частини робіт, автори яких працювали з давньогрецькими та латинськими текстами, що приходилось читати й П.Й. Каришковському. Кількість рецензій за мовою рецензованих робіт: румунська – 3 рецензії⁷; англійська – 2 рецензії, але фактично 3, бо в одній рецензії розглядалися дві роботи двох авторів⁸; французька – 2 рецензії⁹; німецька – 1 рецензія¹⁰; болгарська – 1 рецензія¹¹; польська – 1 рецензія¹²; російська – 6 рецензій¹³. Тобто, переважали іншомовні видання специфічного складного тексту, розібратись в якому без професійного знання цих мов, неможливо. Крім того, як вже згадувалось, П.Й. Каришковський працював із давньогрецькою мовою і латиную на нумізматичному та епіграфічному матеріалі, що вимагало особливих філологічних знань та вмінь. Можливо однозначно говорити, що уявлення про П.Й. Каришовського як поверхового знавця мов хибне. Навпаки, є підстави прямо стверджувати, що він був поліглотом. До перерахованих мов потрібно додати ще й українську, яку він добре знав: дві рецензії написані літературною українською мовою, він читав лекції українською, а у власній бібліотеці мав цінне зібрання українських поезій 1920-х – 1930-х років видання, полюбляв раннього П. Тичину.

Усі хто його знав, добре пам'ятають постать П.Й. Каришовського читаючого. Навіть важко його уявити без книжки. Він читав у будь-яку вільну хвилину (у перерві між лекціями, шляхом на роботу, на будь-яких засіданнях – вченої ради, зборах, державних комісіях із захисту дипломних робіт тощо): діставав книжку, як правило, кишенькового формату, що, у переважній більшості випадків, була детективом мовою соціалістичних країн. Ці книжки тоді можна було вільно придбати в Одесі в двох книгарнях іноземної літератури за буквально копійки.

По-п'яте¹⁴, показовий часовий розподіл рецензій за десятиліттями: 50-і рр. – 8 (50%); 60-і рр. – 5 (31 %); 70-і рр. – 1 (6 %); 80-і рр. – 2 (13 %). Чітко фіксується однозначний висновок – переважна більшість рецензій (75 %) у П.Й. Каришовського, на відміну від переважної більшості істориків, припадає на молоді та середні роки, коли йому було 32–43 роки. Чому не були написані рецензії у зрілі роки сказати однозначно складно, але матеріалу для рецензування було достатньо.

По-шосте, рецензії мають доволі чітке наукове спрямування, усі вони вкладаються в історію стародавнього світу, іноді торкаючись середньовіччя і пов'язані переважно із допоміжними історичними дисциплінами – нумізматикою та епіграфікою. Першу представляли 7 рецензій, другу – 4. Ще чотири відносились до археології і одна – до історії стародавнього світу в цілому. Що визначило саме такий розклад публікацій чи вільний доступ до окремих журналів і видань, чи заглибленість у проблематику спрямувала шлях до специфічно професійних журналів поки що сказати важко.

Усі епіграфічні рецензії мають одну особливість, притаманну оглядам саме П.Й. Каришківського – вони вміщують таблиці, які набували самостійного характеру дослідницького спрямування. Побіжний огляд інших епіграфічних рецензій показав, що це елемент наукового сприйняття матеріалу та особливість його наукового почерку.

По-сьоме, про обсяг рецензій. Хоча вони представлені в різних виданнях різними форматами, проте підрахунок за друкованими знаками дозволяє перевести тексти в сучасну кількість сторінок. Отож усі рецензії розподіляються на три групи: перша – обсягом три сторінки, друга – обсягом 6 сторінок і третя – обсягом більше 14 сторінок. В першу входять 2 рецензії, в другу – 10 рецензій і в третю – 4 рецензії. Особливо важливі останні, які мають обсяг 0,75 – 1,0 друкованого аркушу. Тобто, вони і за змістом, і за обсягом фактично набули ознак статті. Вони настільки насичені авторським матеріалом, що без них спеціалістам просто не обійтись. Те ж стосується і переважної більшості рецензій інших груп.

Таким чином, рецензії П.Й. Каришківського попри усієї периферійності цього жанру в історичній науці, та й загалом в науці, займають надзвичайно важливе місце в його науковій біографії. Високопрофесійні, яскраві, науково насичені вони стимулювали самого автора до подальшої роботи, та однозначно сприяли утвердженню його наукового авторитету. Представлені рецензії наочно подають наукову майстерню історика, показують механізм оцінювання історичних праць, які, між іншим, у переважній своїй більшості, можна визначити як певні досягнення, насамперед, у галузі спеціальних історичних дисциплін. Але жодна із рецензій не була оплесками для авторів, бо завжди вміщувала ряд критичних, іноді навіть суворих зауважень, але високопрофесійних і висловлених надзвичайно коректно.

Крім того, рецензії дозволяють більш широко подивитись на нього як на людину і вченого. В ранніх текстах П.Й. Каришківський

дозволяв собі висловлюватись і по загальних історичних обставинах, що іноді носили підтекст радянських декларацій. Проте вони не набували політичного характеру і підкреслювали історичну значимість тих чи інших подій, або давали їм власну оцінку. У сукупності вони орієнтували на дослідницьке спрямування теми, вказуючи на значний її науковий потенціал. І до сьогодні ніхто із одеських істориків не піднявся на той науковий щабель рецензування спеціальних історичних досліджень, який започаткував професор П. Й. Каришковський в третій чверті ХХ ст.

-
- ¹ Карышковский П.О. Рец. на кн.: Еще раз о книге А.Н. Зографа «Античные монеты» // ВДИ. 1953. № 1. С. 105–111.
 - ² Дьомін О.Б. Наукова і життєва доля Вадима Сергійовича Алексєєва-Попова. З нагоди дев'яносторіччя з дня народження // Наукові записки історичного факультету Одеського Національного Університету. Вип. 12. Одеса, 2002. С. 520–528.
 - ³ Карышковский П.О. Рец. на кн.: Еще раз о книге А.Н. Зографа «Античные монеты». С. 105, прим. 1.
 - ⁴ Див.: Список опубликованных научных работ П.О. Карышковского // SP. 1999. № 6. С. 68–73.
 - ⁵ Брашинский И.Б., Карышковский П.О. Рец. на кн.: E. Belin de Ballu. Olbia: cité antique du littoral nord de la mer Noire. Leiden: E.J. Brill, 1972. XVIII+205 стр. // ВДИ. 1974. № 4. С. 134–142; Виноградов Ю.Г., Карышковский П.О. Рец. на кн.: Inscrupțiile din Scythia Minor grecești și latine V. I.: Histria și împrejurimile. Culese, traduse, însoțite de comentării și indici de D.M. Pippidi. București: Editura Academiei RSR, 1983. 544 p., 94 pl., ill. // ВДИ. 1984. № 3. С. 174–183.
 - ⁶ Каришковський П.Й. Рец. на стат.: Szemiotowa A., Monety Olbii // Buletyn numizmatyczny. Polske Towarzystwo Archeologiczne, 1954. N 4(26), str. 1-35, ill. // Праці Одеського державного університету імені І.І. Мечникова. Т. 149. Сер. іст. наук. Вип. 7. Археологічний збірник. Ч. 1. Одеса, 1959. С. 167–169; Каришковський П.Й. Рец.: Histria: Monografie arheologica. Vol. I. Editura Academiei Republicii Populare Romine. București, 1954, 590 p., ill. // Матеріали з археології Північного Причорномор'я. Вип. 3. Одеса, 1960. С. 279–281.
 - ⁷ Каришковський П.Й. Рец.: Histria: Monografie arheologica; Карышковский П.О. Рец. на кн.: Studii și cercetări de numismatică. Vol. I. Editura Academiei Republicii Populare Romine. București, 1957. 498 стр. // СА. 1958. № 3. С. 271–273; Виноградов Ю.Г., Карышковский П.О. Рец. на кн.: Inscrupțiile din Scythia Minor grecești și latine V. I.: Histria și împrejurimile.
 - ⁸ Карышковский П.О. Рец. на кн.: Thomson M. The new style silver Coinage of Athens. New York, 1961. Vol. 1-2 // ВДИ. 1963. № 1. С. 141–144; Карышковский П.О. Рец.: Две книги советских нумизматов в английском переводе. Zograph A.N. Ancient Coinage. Oxford, 1977; Shelow D.B. Coinage

- of the Bosphorus VI–II Centuries В. С. Oxford, 1978 // СА. 1981. № 3. С. 297–299.
- ⁹ Карышковский П.О. Рец. на кн.: *Corpus nummorum Numidiae Mauretaniaeque*. Par Jean Mazard, préface par Jean Babelon. Paris, 1955, 264 стр. // СА. 1958. №1. С. 282–285; Брашинский И.Б., Карышковский П.О. Рец. на кн.: E. Belin de Ballu. *Olbia: cité antique du littoral nord de la mer Noire*.
- ¹⁰ Карышковский П.О. Рец. на кн.: *Antike Münzen aus Olbia und Pantikapaüm*. Monographien von M. Hrbas und J. Marco. Texte von K. Dittrich. Prag: Artia, 1959. 159 стр. // ВДИ. 1961. № 1. С. 175–177.
- ¹¹ Карышковский П.О. Рец.: Известия на Варненското археологическо дружество. Кн. VIII, 1951, 130 стр.; кн. IX, б.г. (1953), 130 стр.; кн. X, б.г. (1956), 156 стр.; кн. XI, 1960, 176 стр.; кн. XII, 1961, 148 стр.// ВДИ. 1962. №2. С. 146–148.
- ¹² Карышковский П.И. Рец. на стат.: Szemiotowa A. *Monety Olbii // Buletyn numizmatyczny*. Polske Towarzystwo Archeologiczne.
- ¹³ Карышковский П.О. Рец. на кн.: Еще раз о книге А.Н. Зографа «Античные монеты»; Карышковский П.О. Рец. на кн.: Толстой И.И. *Греческие граффити древних городов Северного Причерноморья*. М.-Л.: изд. АН СССР, 1953 // ВДИ. 1954. № 1. С. 69–71; Карышковский П.О. Рец. на кн.: Шелов Д.Б. *Монетное дело Боспора VI-II вв. до н.э.* М.: изд. АН СССР, 1956 // СА. 1957. № 1. С. 276–279; Карышковский П.О. Рец. на кн.: Зограф А.Н. *Монеты Тире*. М.: изд. АН СССР, 1957 // ВДИ. 1958. № 2. С. 181–184; Карышковский П.О. Рец.: *Херсонесский сборник*, вып. V; *Сообщения Херсонесского музея*, вып. I–II // СА. 1962. № 4. С. 281–283; Карышковский П.О. Рец. на кн.: *Надписи Ольвии (1917–1965)* / Под ред. Т.Н. Книпович и Е.И. Леви. Л.: Наука, 1968 // ВДИ. 1969. № 2. С. 111–116.
- ¹⁴ На цю та наступні позиції дивись усі посилення вище.

Перелік скорочень

Abbreviations

- АА – Археологический альманах. Донецк.
АВУ – Археологічні відкриття в Україні
АЗ – Археологические записки Донского археологического общества.
АИМ – Археологические исследования в Молдавии. Кишинев,
Штиинца.
АМА – Античный мир и археология
АО – Археологические открытия
АПУ – Археологічні пам'ятки України
БФ – Боспорский феномен
БЧ – Боспорские чтения
ВДИ – Вестник древней истории
ДАОО – Державний архів Одеської області
ДП – Древнее Причерноморье. Одесса.
ЖМНП – Журнал Министерства народного просвещения
ЗООИД – Записки Одесского общества истории и
древностей
ІР НБУВ – Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені
В. І. Вернадського.
КСИА – Краткие сообщения Института археологии АН СССР. М.-Л.
МАСП – Материалы по археологии Северного Причерноморья
МИА – Материалы и исследования по археологии СССР. Москва;
Ленинград: АН СССР.
НАРМ – Національний архів Республіки Молдова.
ОВ – Одесский вестник
СА – Советская археология
СП – Стародавнє Причорномор'я. Одеса: ОНУ імені І.І. Мечникова
ССПК – Старожитності степового Причорномор'я і Криму. Запоріжжя
ACSS – Ancient Civilizations from Scythia to Siberia.
BSPF – Bulletin de la Société préhistorique française. Paris.
FGH – Die Fragmente der Griechischen Historiker.
IOIb – Надписи Ольвии. 1968.
IOSPE, I² (*IFE I*²) – Latyshev V. Inscriptiones antiquae orae septentrionalis
Ponti Euxini Graecae et Latinae. Petropolis, 1916. Vol.1. Ed.2.
*IFE I*² – Latishev B. 1916. Inscriptiones antiquae orae septentrionalis Ponti
Euxini Graecae et Latinae. Petropolis
SB – Sammelbuch griechischer Urkunden aus Ägypten, begründet im
Auftrag der Strassburger Wissenschaftlichen Gesellschaft.
SEG – Supplementum epigraphicum Graecum
SP – Stratum plus
TE – Theatrum europaeum

БІОІСТОРИОГРАФІЯ ТА ІСТОРІЯ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

<i>Дьомін О. Б.</i> Рецензії в контексті персональної наукової історії професора П. Й. Каришковського	5
<i>Левченко Г. С.</i> Публікації з археології на сторінках газети «Одесский вестник» (1820-ті – 1830-ті рр.)	11
<i>Сапожников І. В., Айсфельд О.В., Корчемна І.С.</i> Програма ОТІС 1882–1884 років з археолого-історико-етнографічного опису міст і сіл Причорномор'я та Приазов'я.....	18
<i>Музичко О. Є.</i> Діяльність Ф. І. Успенського в Одесі: питання про школу істориків видатного вченого	29
<i>Лиман С. І.</i> Середньовічна історія слов'янських народів у творчості Степана Михайловича Кульбакіна: харківський період його науково-педагогічної діяльності (1904–1919)	44
<i>Гордієнко Д. С.</i> «Слово о полку Ігоревім» Володимира Перетца в історії української археології	51
<i>Попова Т. М.</i> «Ідея ритму» в науковій спадщині П.М. Біцилли (до дня пам'яті).....	65
<i>Налівайко А. О.</i> Джерелознавство середніх віків в дослідженнях Л. Беркута	75
<i>Левченко В. В.</i> Доля археолога: штрихи до біографії В. О. Пора-Леонович (до 80-х роковин від дня смерті)	82
<i>Майборода П.А.</i> З історії кафедри стародавнього світу та середніх віків Одеського університету. Частина І. Кафедра історії стародавнього світу в 1934–1941 рр.....	90
<i>Венгер А.Г.</i> Внесок Миколи Ковальського (1929–2006) у вивчення наративних джерел доби пізнього середньовіччя	102
<i>Степанян К. І.</i> До питання морфології та типології історичних соціокультурних спільностей	108

ПЕРВІСНА ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ

<i>Піструїл І. В.</i> Скребки типу «Carene» верхньопалеолітичного поселення Анетівка II.....	122
<i>Главенчук А. В.</i> Зображення вагітних жінок в мобільній пластиці на верхньопалеолітичному поселенні Анетівка 2	130
<i>Кіосак Д. В.</i> Восьме тисячоліття до н. е. на Півдні України	137
<i>Тоцев Г. М.</i> Неолітичні могильники Мамай-Гори	144
<i>Пересунчак О. С.</i> Антропоморфна статуетка з трипільського поселення Тополі	149
<i>Бурдо Н. Б.</i> Усатівська культура. 100 років польових досліджень ..	158

<i>Іванова С. В.</i> Соціальний та хронологічний аспекти в археології (Буджацька ямна культура).....	166
<i>Агульников С.</i> Перехідний період від епохи пізньої бронзи до раннього залізного віку в Пруто-Дністровському межиріччі.....	171
<i>Яцук О. Ю.</i> Типологічне та технологічне розмаїття скляних намистин з високим вмістом міді в Центральній Італії ранньої залізної доби.....	175

ЕЛЛІНСЬКА ОЙКУМЕНА ТА АНТИЧНИЙ СВІТ ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я

<i>Туренко В. Е.</i> Образ друга і ворога в архаїчній ліриці	184
<i>Вар'ян О. О.</i> Nothoi та образ ідеального громадянина у Стародавніх Афінах	190
<i>Одрін О. В.</i> «Північні греки»: штучний термін чи історико-культурна реальність?	199
<i>Орлик О. Ю., Демчук С. А.</i> Культ Деметри у грецьких полісах Північного Причорномор'я	207
<i>Самойлова Т. Л.</i> Основні етапи економічного розвитку Офіусси-Тіри	214
<i>Снитко І. О., Гаркуша Н. М.</i> Теменос Борисфена в сакральній історії Ольвійського полісу в архаїчну та ранньокласичну епохи	222
<i>Ніколаєв М. І.</i> Хронологічне підґрунтя історії Ольвії IV–I ст. до Р. Х.	226
<i>Папанова В. А.</i> Бронзові вироби з приміських садиб Ольвії	234
<i>Зелінський А. Л.</i> Датування візиту птолемейської військово-морської ескадри до Боспорського царства	240
<i>Савельєв О. К., Красножон А. В., Савельєва К. С.</i> Дослідження в південно-західній частині Тіри-Білгорода в 2020–2021 рр. (попередні результати).....	247

PAX ROMANA

<i>Баукова А. Ю.</i> Історична гідрогеографія північної частини римської провінції Азія в світлі писемних та нумізматичних джерел	257
<i>Кумінова К. А.</i> Образ Індії у «Флоридах» Апулея: історіографія проблеми.....	266
<i>Береговий В. Б.</i> Кипріан Карфагенський та питання жінки у ранній церкві Римської імперії	275
<i>Драгомирецька О. Г., Федорук А. В.</i> Римська спата з могильника біля с. Оселівка: про пізньоантичне озброєння з території Середнього Подністров'я	279

<i>Шевченко О. Б.</i> Дослідження дитячих поховань на прикладі кочових сарматів	284
---	-----

НУМІЗМАТИКА ТА СФРАГІСТИКА

<i>Ізбаиш-Гоцкан Т. О., Колесніченко Є. О.</i> Корпус монет царя Скіла з архіву П. Й. Каришковського	289
<i>Бондаренко А. О., Снитко І. О.</i> Нумізматичні знахідки античного часу з району солоного озера Оджиголь на Херсонщині в контексті початку економічного освоєння ольвіополітами західної частини Гілеї	292
<i>Bodzek J., Zajac B.</i> Olbian Coins Struck in the 1st century AD Found in Central Europe	298
<i>Янов Д. М., Корнусова І. В.</i> Фантазійні підробки античних монет в колекції Одеського археологічного музею	307
<i>Пивоваров С. В., Калініченко В. А.</i> Нумізматичні та сфрагістичні матеріали з городища другої половини XIV ст. в Зеленій Липі	314

ЦЕНТРАЛЬНА ТА СХІДНА ЄВРОПА ДОБИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

<i>Луговий О. М.</i> Турріс Прокопія Кесарійського та Тіра в VI ст.	323
<i>Лагодич В. Ю.</i> Війна з аварами імператора Маврикія: до питань хронологічних та географічних меж протистояння	332
<i>Kolomiets O. O.</i> To the Question of the Peculiarities of the Use of Building Materials in the Temple Architecture of the Middle and Late Byzantium	341
<i>Димидюк Д. А.</i> Використання дротиків у Вірменії епохи Багатидів (кінець IX – середина XI ст.)	343
<i>Головко О. Б.</i> Свідectво католицького місіонера Бруно Кверфуртського про його подорож до Східної Європи (1008 р.).....	352
<i>Сидоров Г. В.</i> Болгарсько-татарський похід на Константинополь в 1264-1265 рр. та дискусія щодо ролі Ногая в ньому	363
<i>Ліхтей І. М.</i> До питання про коронацію 1261 року чеського правителя Пршемисла Отакара II	370
<u>Добролюбський А. О.</u> «Присмак глінисті»	380
<i>Гулевич В. П.</i> Про виникнення та призначення замку Караул	390
<i>Пилипчук Я. В.</i> Падіння Угорського королівства. Угорщина при Ягеллонах (1490–1526)	398
<i>Федчук О. Б.</i> Образ Кримського ханства в британській свідомості XVI–XVIII ст.	408

ЗАХІДНА ЄВРОПА В ЕПОХУ СЕРЕДНІХ ВІКІВ

<i>Казакевич Г. М.</i> Зі Скіфії до Скоттії: довге відлуння середньовічної легенди про скіфське походження ірландців	417
<i>Воротняк І. Д., Данилів М. В.</i> Мотиваційні витоки походів вікінгів: дискурс скандинавських джерел	424
<i>Стасюк О. В.</i> Августин проти Робін Гуда: походження милостині та наміри благочинця у творах середньовічних каноністів (XII–XIII ст.)	435
<i>Чепіженко В. В.</i> Леді де Моун: поважна вдова та вмільй підприємець	443

ЗАХІДНА ЄВРОПА В ЕПОХУ РАНЬОГО МОДЕРНУ

<i>Ціватий В. Г.</i> Інституціональна історія дипломатії та комунікативних практик Європи в добу Середньовіччя і Ранньомодерного часу: моделі комунікації, комунікативні технології, особливості міжкультурної комунікації.	455
<i>Побуцька С. С., Пількевич А. Л.</i> Поява та розвиток нової ідеологічної моделі держави і канонічного права крізь призму ранньої англійської Реформації (1529–1553 рр.)	463
<i>Демчук С. А.</i> Поняття сучасного у нідерландській культурі першої половини XVI століття	470
<i>Івченко О. С.</i> Політичні витоки ідеології конституційного роялізму.	479
<i>Нємченко І. В.</i> Апологія повстання в політичній творчості Олджернона Сіднея	485
<i>Гребцова І. С.</i> Національні мотиви у творчості фламандських майстрів живопису Пітера Брейгеля старшого і Якоба Йорданса	489
<i>Тоцький П. М.</i> Варенн 1791 р.: конституційна криза чи уроки моралі?	500

In memoriam

<i>Нємченко І. В., Луговий О. М., Чепіженко В. В.</i> Андрій Олегович Добролюбський (18 квітня 1949 р. – 28 вересня 2023 р.).....	513
<i>Красножон А. В.</i> На смерть професора Андрія Добролюбського.....	516
Перелік скорочень	518